

УДК 338.46: 005.412

DOI: 10.31359/2312-3427-2021-2-2-313

Іртищева І.О., д-р екон. наук, професор,

Orcid: 0000-0002-7025-9857

Тубальцева Н.П., к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту

Шевченко М.О., студентка,

Кальвін В.С., студентка

**Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова**

РОЗВИТОК СФЕРИ ПОСЛУГ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Показано, що сфера послуг динамічно розвивається в період становлення постіндустріального суспільства. Приведено визначення сфери послуг. Визначено макроекономічні особливості розвитку сфери послуг. Обґрунтовано, що функціонування сфери послуг в Україні має свої особливості. Представлено світові тенденції подальшого розвитку та стратегічні перспективи.

***Ключові слова:** сфера послуг, частка доходів від сфери послуг, третинний сектор.*

Постановка проблеми. Сьогодні сфера послуг – це одна з найперспективніших галузей економіки, яка швидко розвивається і становить основну частину економіки у розвинутих країнах, як за кількістю працюючих, так і за часткою ВВП. У цій сфері працює в середньому 65-75% зайнятого населення, на неї припадає близько 50% обсягів капіталовкладень та 63-74% ВВП [1]. Грошові надходження у третинний сектор сприяють формуванню відчутного (той, який може бути використаний найближчим часом) та невідчутного (може бути використаний у перспективі) капіталу. Це все приводить до швидкого опанування цими країнами нових технологій, їх поступального економічного розвитку та поліпшення якості життя. Якщо розглянути США, то сфера послуг в цій країні забезпечує 80% усього приросту зайнятості і становить 79,7% у структурі ВВП. Частка сфери послуг в Ізраїлі – 79,5 %, а у Нідерландах - 78% [2].

В останні десятиліття сфера послуг перетворюється в вирішальний фактор соціально-економічного розвитку і має зростаюче значення для

вирішення існуючих проблем економічного розвитку. У зв'язку з цим набуває особливої актуальності розгляд питань щодо розвитку сфери послуг в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені Амоша О.І., Гесць В.М., Федулова С.О. в своїх роботах розглядали вплив світових макроекономічних чинників на економіку України та обґрунтували тези про необхідність всілякої підтримки малого підприємництва в сфері послуг, як драйвера розвитку господарчого комплексу держави.

Аналізу стану, тенденціям та стратегічним перспективам розвитку сфери послуг присвячені роботи вітчизняних та іноземних вчених: Н.В. Іванової, О.В. Заборовської, К.І. Жукової, В.Б. Кондратьєва, К.Й. Пугачевської, І.І. Тарасової. Вивчення опублікованих наукових робіт показує, що розвиток сфери послуг являється багатогранною проблемою і потребує постійної уваги та дослідження.

Метою статті є дослідження складових сфери послуг в умовах становлення постіндустріального суспільства, визначення макроекономічних чинників її розвитку та стратегічних перспектив.

Виклад основного матеріалу. Сфера послуг - найдинамічніший сектор економіки, але серед учених немає єдиної думки щодо визначення цієї дефініції. Найбільш поширене значення: сфера послуг - частина економіки, яка включає всі види комерційних і некомерційних послуг і діяльності; зведена узагальнююча категорія, що включає відтворення різноманітних видів послуг, які надаються підприємствами, організаціями, а також фізичними особами. На думку авторів, має місце і таке тлумачення сфери послуг - це частина економіки, яка включає всі види комерційних дій юридичних та фізичних осіб на користь інших та має мету зробити наше життя комфортнішим.

На розвиток сфери послуг впливає ряд чинників, такі як політика державного управління, соціально-економічні зміни в суспільстві, рівень розвитку інформаційних технологій, стан промислового виробництва, процеси глобалізації. Необхідно відзначити макро-економічні особливості розвитку сфери послуг.

1. Виділення в окремі види діяльності впровадження та надання послуг. Усього за півстоліття – з 1950 по 2000 р. частка витрат на всі послуги зросла до 58 %, у тому числі на охорону здоров'я – з 4,0 до 14,8, освіту – з 0,9 до 2,4, рекреаційні – з 1,7 до 3,9, фінансові послуги – з 3,5 до 7,7 % [2].

2. Зростання потреби в послугах зі сторони виробництва. Збільшення виробничих витрат з допомогою нових виробничих послуг (маркетинг,

реклама, інформаційний супровід руху товару, консалтинг, страхування). У переробній промисловості США ще в 1997 р. ці послуги становили 30 % виробничих витрат, у будівництві - 41%.

3. Величезне значення на співвідношення первинного, вторинного та третинного сектора суспільного виробництва надала економічна криза 70-х років ХХ ст. та наступна за ним технологічна розбудова економіки. Це ознаменувало перехід до постіндустріальної моделі розвитку, ядром якої стали високотехнологічні галузі та сфера послуг. Виникли потреби в швидких видах транспорту та зв'язку.

4. Використання передових технологій та автоматизація виробничих процесів призвели до звільнення значної кількості висококваліфікованого персоналу, який знайшов своє застосування у інших видах діяльності. Наприкінці ХХ ст. зайнятість у сфері послуг у світі зросла майже до 70% за рахунок перерозподілу зайнятості зі сфери виробництва та сільського господарства.

5. Стрімка урбанізація породила потребу у побутових, соціальних та культурних послугах. Три мільярди людей — половина світового населення — живуть у містах. До 2050 року у містах проживатимуть дві третини мешканців Землі. (У 1800 року у містах проживали лише 2% людей. У 1950 року лише 30% світового населення вважалися городянами). Щодня до міст переїжджають майже 180 000 людей. У 1900 р. у містах проживало 13% світового населення, у 1950 р. – 29%, у 1990 р. – 46% [3].

6. Зростання автомобільного транспорту та авіасполучення призвело до появи багатьох об'єктів сфери послуг (автозаправки, станції автосервісу, придорожні кафе та готелі, аеропорти) та персоналу, який їх обслуговує. За останні 40 років різко збільшилася кількість аеропортів у світі, серед них великих більше 100. З 2004 року кількість авіапасажирів, що перевозяться, збільшилася більш ніж удвічі. Web Statista повідомляє, що кількість регулярних пасажирів у світовій авіаційній галузі збільшилася з 1,9 мільярда пасажирів у 2004 році до 4,7 мільярда у 2019 році. Один із найбільших за пасажирооборотом аеропорт у Пекіні у 2018 р. прийняв понад 100 млн. пасажирів. Український аеропорт Бориспіль у 2000 р. приймав 1млн 330 тис. пасажирів, у 2014 р. – 6 млн. 890 тис., у 2016 р. – 8 млн. 650 осіб [4].

7. Зростання добробуту населення у багатьох країнах призвело до підвищення інтересу до окремих складових сфери послуг: до подорожей та туризму, до відвідування пам'яток історії та архітектури. Туризм

починають називати «феноменом ХХ століття». Річний дохід від міжнародного туризму показано в табл. 1 [5].

Таблиця 1

Надходження від міжнародного туризму

Рік	1967 р.	1997 р.	2005 р.	2010 р.	2018 р.
Надходження, млрд, дол	14,130	435,9	740	919	1700

Тенденція збільшення частки доходів від сфери послуг в структурі ВВП почала позначатися ще 70-ті роки ХХ ст., за оцінками Світового банку, ця доля складає близько 68 % світового ВВП. Але рівень розвитку сфери послуг в різних державах помітно відрізняється. Аналіз статистичних даних тридцятирічного стрімкого розвитку сфери послуг дозволив вченим встановити таку закономірність: чим вищий рівень економічного розвитку країни, тим більша частка третинного сектора в її національній економіці, а отже і вищий рівень якості життя.

Класифікація держав по рівню частки доходів від сфери послуг в структурі ВВП цей тезис підтверджує. Перша група - країни понад 70% часток ВВП доходів від сфери послуг (США, Данія, Бельгія, Франція, Нідерланди, Великобританія). Друга група - країни, де частка доходів від сфери послуг становлять 65-70% (Австрія, Італія, Іспанія, Фінляндія). Третя група – країни з часткою доходів від сфери послуг 50-65 % (Норвегія, Колумбія, Марокко, Чілі) [1]. До четвертої групи відносяться держави, в яких ця частка менше ніж 50 %. Більшість країн світу відноситься до цієї групи і Україна не виняток. В Україні процес розвитку сфери послуг має свої особливості:

1. Висока трудова міграція негативно позначається на забезпеченість трудовими ресурсами сфери послуг. Населення України складає на 01.01.2021 р. – 41 588 548 чол., з них працездатного близько 30 млн. чол., при цьому офіційна робота є у 16 млн. чоловік. В Україні не ведеться облік виїжджаючих на заробітки до країн Євросоюзу на 3 місяці, тому точні дані привести неможливо [6].

2. Відсутність іноземних інвестицій через політичну нестабільність в державі. Аналіз прямих іноземних інвестицій (ПП) (табл.2.) показує, що кількість інвестицій в роки світової фінансової кризи (2008-2009 рр.) була значно вища, ніж за останні роки [7]. Підтверджується вислів, що гроші люблять тишу.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції (ППІ), млн. дол. США

Рік	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2014 р.	2016 р.	2018 р.	2020 р.
ППІ в країну	10913	4816	6495	410	3810	4455	-868
ППІ з країни	1010	102	736	111	16	-5	82

3. Великий податковий пресинг на суб'єкти малого бізнесу в сфері послуг.

4. Відсутність довгострокової програми розвитку всіх секторів економіки. Ще в 2014 році академік О.І. Амоша констатував, що досі не сформовано цілісний економічний механізм, який об'єднав би владу, освіту, інфраструктуру, фундаментальну та прикладну науку, малий і великий бізнес у єдину систему взаємодій. На жаль, ситуація не поліпшилася.

Незважаючи на вселякі труднощі, сфера послуг в Україні розвивається. Послуги створюють близько 23% ВВП, 33% зайнятості та 17% податкових надходжень. Аналіз даних показує, що малий бізнес успішно утвердився в тих видах послуг, які раніше забезпечувалися державним фінансуванням. На сучасний момент спостерігається зростання участі підприємств малого бізнесу у наданні освітніх та адміністративних послуг. Збільшилася кількість фізичних осіб-підприємців, які надають послуги в тимчасовому розміщенні та організації харчування, з 30 % у 2010 р. до 47,5 % у 2020 р. Залишається стабільним показник діяльності фізичних осіб-підприємців, які надають послуги на транспорті, складуванні та кур'єрській діяльності, 10,2 % у 2010 р. та 10,3 % у 2020 році. Така динаміка пояснюється завдяки незначній кількості капіталовкладень та малому терміну окупності [8].

Одними з перспективних категорій сфер послуг в Україні на даний момент можна назвати: клінінгові послуги (комплексна і часткова прибирання житла, офісних приміщень) – 36,7 % від загальної кількості замовлень сервісу; логістичні та складські (перевезення, зберігання) – 21,13 %; домашній майстер (сантехнічні та електротехнічні роботи, дрібний ремонт) – 14,98 %; будівельні роботи (окремі спеціалізовані або комплексні послуги) – 7,36 %; кур'єрські послуги (доставка посилок, покупок, подарунків) – 3,79 %. Більшість споживачів ринку в Києві – 63 % замовлень, що пояснюється найбільшою концентрацією населення. За ним крокує Харків (7,1 %), Дніпро (6,3 %), Одеса (4,8 %) та Львів (3,6 %).

Для стабільного та успішного розвитку даного сектора у структурі національної економіки необхідно враховувати світові мега-тенденції розвитку сфери послуг:

- збережеться переважання торгівлі послугами над матеріально-технічним виробництвом;
- у торгівлі послугами продовжиться розмивання національних кордонів та збільшиться транснаціональні переміщення товарів та послуг.;
- посиляться значення кластерів як інтеграційних об'єднань, що з'єднують потоки товарів, послуг, фінансів, трудових ресурсів у єдиний економічний простір;
- рушійною силою розширення світових потоків товарів, послуг та інвестицій продовжують виступати транснаціональні корпорації, яких сьогодні налічується понад 65 тис. та 850 тис. їх закордонних філій [9].

Висновки. При переході до постіндустріальної стадії суспільного виробництва відбувається трансформація співвідношення первинного, вторинного та третинного секторів економіки. доходи від сфери послуг у світовому ВВП досягли 68%. В високорозвинених країнах значну частку доходів забезпечує третинний сектор, доля доходів в ВВП складає $\frac{3}{4}$.

В умовах невизначеності пріоритетом являється не стільки збільшення частки ВВП, а скільки розвиток інформаційних, нетрадиційних послуг та їх міжгалузевий зв'язок.

Україна має достатній потенціал для подальшого розвитку сфери послуг. В країні поступово збільшується кількість малих підприємств, які працюють в цій сфері. Незважаючи на деякі негативні чинники, врахування світових тенденцій подальшого розвитку сфери послуг допоможе стабільному зміцненню позицій третинного сектора в національній економіці.

Бібліографічний список

1. Ветрова Е.А. Тенденции развития сферы услуг в мировом хозяйстве. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-sfery-uslug-v-mirovom-hozyaystve>(дата звернення: 17.03.2021).
2. Заборовська О.В., Дегтерева В.А. Тенденции развития сферы услуг в постиндустриальной экономике. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-sfery-uslug-v-postindustrialnoy-ekonomike>
3. Урбанізація, електронний ресурс. URL: <https://www.un.org/ru/youthink/urbanization.shtml> (дата звернення: 19.01.2022).

4. Список аеропортів світу за пса жироскопом, електронний ресурс. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 09.03.2021).
5. Филоненко В.В. Современные тенденции развития рынка туристских услуг в контексте сервисизации мировой экономики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-tendentsii-razvitiya-rossiyskogo-rynka-turistskih-uslug-v-kontekste-servisizatsii-mirovoy-ekonomiki>
6. Тубальцева Н.П., Тубальцев А.М. Стратегії економічного розвитку: досвід Польщі перспективи України: Монографія. Кельце, 2018. С.280-294.
7. Сайт Міністерства фінансів. Електронний ресурс: URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/2021/> (дата звернення: 09.03.2021).
8. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.01.2022).
9. Кисилев В.В. Сфера услуг в постиндустриальном обществе и тенденции ее развития URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sfera-uslug-v-postindustrialnom-obschestve-i-tendentsii-ee-raz> (дата звернення: 24.01.2021).
10. Крамаренко І.С., Козаченко Л.А., Стиценко О.В., Карабін К.О. Інклюзивний туризм—інвестиційна складова економіки регіону. *Агросвіт*. 2020. №11. С.83-89
11. Іртищева І.О., Тубальцева Н.П., Гришина Н.В., Крамаренко І.С., Сергійчук С.І. Економічний розвиток на засадах активізації малого підприємництва: історичні процеси та завдання управління. *Економіка та держава*. 2020. №5. С.75-80
12. Irtyshcheva I., Stehnei M., Popadynets N., Bogatyrev K., Boiko Ye., Kramarenko I., Senkevich O., Hryshyna N., Kozak I., Ishchenko O. The effect of digital technology development on economic growth. *International Journal of Data and Network Science*. 2021. T.5№1. pp.25-36
13. Oksana Pryshchepa, Oksana Kardash, Alina Yakymchuk, Mykola Shvec, Konstantyn Pavlov, Olena Pavlova, Inna Irtyshcheva, Nazariy Popadynets, Yevheniia Boiko, Iryna Kramarenko (2020). Optimization of multi-channel queuing systems with a single retail attempt: Economic approach. *Decision Science Letters*. Volume 9 Issue 4 pp. 559-564 [in English].

References

1. Vetrova E.A. Tendentsyy razvytiya sfery uslug v myrovom khoziaistve. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-sfery-uslug-v-mirovom-hozyaystve> (data zvernennia 17.03.2021)
2. Zaborovska O.V., Dehtereva V.A. Tendentsyy razvytiya sfery uslug v postyndustrialnoi ekonomyke. URL: [https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-](https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-sfery-uslug-v-postyndustrialnoi-ekonomyke)

- [razvitiya-sfery-uslug-v-postindustrialnoy-ekonomike](#) (data zvernennia 17.03.2021)
3. Urbanizatsiia, elektronnyi resurs. URL: <https://www.un.org/ru/youthink/urbanization.shtml> (data zvernennia 19.03.2021)
4. Spysok aeroportiv svitu za psazhyroobihom, elektronnyi resurs. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (data zvernennia 09.03.2021)
5. Fylonenko V.V. Sovremennyye tendentsyy razvityia rynka turystskyykh uslug v kontekste servysyzatsyy myrovoi ekonomyy. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-tendentsii-razvitiya-rossiyskogo-rynka-turistskih-uslug-v-kontekste-servisizatsii-mirovoy-ekonomiki>(data zvernennia 17.01.2021)
6. Tubaltseva N.P., Tubaltsev A.M. Stratehii ekonomichnoho rozvytku: dosvid Polshchi perspektyvy Ukrainy [Monohrafiia] / N.P. Tubaltseva, A.M. Tubaltsev. – Keltse, 2018. – S.280-294.
7. Sait Ministerstva finansiv. Elektronnyi resurs. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/2021/> (data zvernennia 09.01.2021)
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia 24.01.2022)
9. Kysylev V.V. Sfera uslug v postyndustrialnom obshchestve y tendentsyy ee razvityia URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia 24.01.2022)<https://cyberleninka.ru/article/n/sfera-uslug-v-postindustrialnom-obshchestve-i-tendentsii-ee-raz> (data zvernennia 24.01.2021)
10. Kramarenko I.S., Kozachenko L.A., Stycenko O.V., Karabin K.O. (2020). Inkluzyvnyj turyzm—investycijna skladova ekonomiky regionu. *Agrosvit*. №11. pp.83-89
11. Irtyshheva I.O., Tubal'ceva N.P., Gryshyna N.V., Kramarenko I.S., Sergijchuk S.I. (2020). Ekonomichnyj rozvytok na zasadah aktyvizacii' malogo pidpryjemnytva: istorychni procesy ta zavdannja upravlinnja. *Ekonomika ta derzhava*. №5. pp.75-80
12. Irtyshcheva I., Stehnei M., Popadynets N., Bogatyrev K., Boiko Ye., Kramarenko I., Senkevich O., Hryshyna N., Kozak I., Ishchenko O. (2021). The effect of digital technology development on economic growth. *International Journal of Data and Network Science*. Tom.5№1. pp.25-36
13. Oksana Pryshchepa, Oksana Kardash, Alina Yakymchuk, Mykola Shvec, Konstiantyn Pavlov, Olena Pavlova, Inna Irtyshcheva, Nazariy Popadynets, Yevheniia Boiko, Iryna Kramarenko (2020). Optimization of multi-channel queuing systems with a single retail attempt: Economic approach. *Decision Science Letters*. Volume 9 Issue 4 pp. 559-564 [in English].

Иртышева И.А., Тубальцева Н.Ф., Шевченко, М.А. Кальвін В.С.

Развитие сферы услуг в условиях неопределенности, Показано, что область услуг динамично развивается в период становления постиндустриального общества. Приведено определение сферы услуг. Определены макроэкономические особенности развития сферы услуг. Обосновано, что функционирование сферы услуг в Украине имеет свои особенности. Представлены мировые тенденции дальнейшего развития и стратегические перспективы.

Ключевые слова: сфера услуг, доля доходов от сферы услуг, третичный сектор.

Irtishcheva I.A., Tubaltseva N.P., Shevchenko M.O., Calvin

V.S.Development of service sector in conditions of uncertainty. It is shown that the service sector is developing dynamically in the period of formation of post-industrial society. The definition of the service sector is given. The macroeconomic features of the service sector development are determined. It is substantiated that the functioning of the service sector in Ukraine has its own peculiarities. The world tendencies of further development and strategic perspectives are presented. It is determined that in the transition to the post-industrial stage of social production there is a transformation of the ratio of primary, secondary and tertiary sectors of the economy. revenues from services in world GDP reached 68%. In highly developed countries, a significant share of income is provided by the tertiary sector, the share of income in GDP is $\frac{3}{4}$. In conditions of uncertainty, the priority is not so much an increase in the share of GDP, but rather the development of information, non-traditional services and their intersectoral relationship. Ukraine has sufficient potential for further development of the services sector. The number of small enterprises working in this field is gradually increasing in the country. Despite some negative factors, taking into account global trends in the further development of the services sector will help to steadily strengthen the position of the tertiary sector in the national economy.

Key words: services sector, share of revenues from services sector, tertiary sector.